

I. Bendrosios nuostatos

1. Ugdymo srities paskirtis

1.1. Socialinis ugdymas pagrindinėje mokykloje yra svarbi mokinių bendrojo ugdymo dalis. Mokiniai gilina pradinėje mokykloje įgytą supratimą apie pasaulį, kuriame jie gyvena, ir toliau plėtoja patirtį, kad galėtų prasmingai ir atsakingai jame veikti. Mokiniai nagrinėja žmonių gyvenimą gamtinėje, socialinėje ir kultūrinėje aplinkoje, tyrinėja praeitį, dabartį ir kuria ateities planus. Jie įgyja supratimą apie visuomenę, jos santykį su gamtine aplinka, suvokimą, kas yra istorijos raida, tautiškumas ir pilietiškumas. Ugdomi gebėjimai ir vertybės, būtinos aktyviam tautos nariui ir piliečiui. Mokiniai mokomi dalyvauti ir bendradarbiauti visuomenėje, kurioje jie gyvena.

1.2. Socialinis ugdymas remiasi socialinių ir humanitarinių mokslų – antropologijos, filosofijos, ekonomikos, geografijos, istorijos, politologijos, psichologijos, sociologijos ir teisės – pagrindais. Jis apima ne tik socialiniam asmeniui ugdymui skirtus mokomuosius dalykus, bet ir daugelį kitų mokomųjų dalykų, kurių ugdomasis poveikis, puoselėjant jauno žmogaus socialinę kultūrą, labai reikšmingas. Be to, socialinę mokinių brandą skatina visos mokyklos bendruomenės gyvenimas: ugdymo proceso organizavimas, papildomas ugdymas, partneriškas mokyklos bendruomenės narių bendravimas ir bendradarbiavimas, mokyklos ryšiai su vietos bendruomene, sveikos gyvensenos įgūdžių plėtojimas. Socialinis ugdymas taip pat turėtų skatinti mokinius siekti įgyti žinių, ugdytis gebėjimus ir vertybes, kurios padėtų siekti darnios gyvensenos ir kurti darnią aplinką.

1.3. Praktiniams socialinio ugdymo gebėjimams ugdytis ypač reikšminga mokinių socialinė veikla – integrali bendrojo ugdymo dalis, maksimaliai susieta su Bendrųjų programų keliamais tikslais ir uždaviniais.

II. Tikslai, uždaviniai, struktūra

2. Tikslas

Siekama, kad pagrindinėje mokykloje mokiniai įgytų supratimą apie žmonių gyvenimą demokratinėje visuomenėje, istorinį ir kultūrinį žmonijos ir lietuvių tautos palikimą, gamtos ir žmogaus savitarpio ryšius; kad išsiugdytų gebėjimus

aktyviai dalyvauti visuomenės gyvenime, bendrauti ir bendradarbiauti, siekti įgyvendinti jiems ir visuomenei svarbius tikslus; kad ugdytųsi tautinę ir pilietinę savimone, grindžiamą demokratinėmis ir kultūrinėmis tautos vertybėmis.

3. Uždaviniai

Siekdami socialinio ugdymo(si) tikslo, mokiniai:

- mokosi suprasti demokratinės visuomenės ir valstybės prigimtį, jos gyvavimo principus ir normas, istorinę Lietuvos, Europos ir pasaulio raidą, gamtinius procesus, jų įtaką žmonių veiklai ir gyvensenai, gamtinės aplinkos ir žmogaus gyvenimo sąlygų regioninius skirtumus;
- tyrinėdami žmonių gyvenimą praeityje ir dabartyje, nustato istorinių įvykių, geografinių, visuomeninių reiškinių priežastis ir pasekmes, suvokia ir kritiškai vertina dabartiniame pasaulyje vykstančius politinius, socialinius, ekonominius, kultūrinius ir gamtinius reiškinius bei procesus;
- analizuoja savo ir kitų žmonių elgesį, individualius ypatumus, aktualias visuomenės gyvenimo problemas, vertina jas ir, kiek leidžia galimybės, bando spręsti žvelgdami iš asmeninės, savo gyvenamosios vietovės, nacionalinės ir globalios perspektyvos;
- jaučia pagarbą savo ir kitų tautų tradicijoms, gamtos ir kultūros paveldui, gamtinei aplinkai, siekia visa tai saugoti ir plėtoti, atsakingai, aktyviai dalyvaudami mokyklos ir vietos bendruomenių bei valstybės gyvenime;
- įvairiose gyvenimo srityse savo veiklą grindžia darnaus vystymosi principais, humanizmo ir demokratijos vertybėmis, savitarpio supratimu, tarimosi ir susitarimo dvasia.

4. Struktūra

4.1. Socialinis ugdymas pagrindinėje mokykloje grindžiamas šiais mokomaisiais dalykais: istorija, geografija, pilietiškumo pagrindų kursu, ekonomikos ir verslumo kursu, psichologija. 5 klasėje mokiniai mokosi istorijos, o 6 klasėje – istorijos ir geografijos, į šiuos dalykus integruojant verslumo ugdymą ir pilietiškumo ugdymą. 5 klasėje mokiniai, mokydamiesi istorijos ir kurso „Gamta ir žmogus“, įgyja geografijos žinių ir gebėjimų. 7–8 klasėse jie mokosi istorijos ir geografijos, išlaikydami tvirtus šių mokomųjų dalykų ryšius. 9–10 klasėse, be minėtų istorijos

ir geografijos dalykų, mokomasi pilietiškumo pagrindų, ekonomikos ir verslumo. Be to, 9–10 klasių mokiniai gali pasirinkti mokytis psichologijos dalyką.

4.2. Mokydamiesi socialinio ugdymo dalykų, mokiniai ne tik įgyja žinių ir gebėjimų, padedančių suprasti gamtinę, socialinę, kultūrinę aplinką ir sėkmin-

gai joje veikti, bet ir ugdomi bendruosius gebėjimus, vertybines nuostatas. Nors mokykloje mokiniai mokosi atskirų socialinio ugdymo dalykų, visus juos jungia vienodos socialinio ugdymo bendrųjų gebėjimų sritys (pateikiamos lentelėje „Socialinės kompetencijos struktūra“).

4.3. Socialinės kompetencijos struktūra.

Socialinės kompetencijos struktūra

Dalykų ugdomo- sios veiklos sritys	Gebėjimai ir nuostatos	Žinios ir supratimas	Socialinio dalyvavimo ir bendradarbiavimo	Problemų sprendimo	Praktiniai/ veiklos	Komunika- vimo	Mokėjimo mokyti	Vertybinės nuostatos
Istorija								
1. Istorinės raidos supratimas								
2. Orientavimasis istoriniame laike ir erdvėje								
3. Istorijos šaltinių tyrinėjimas ir interpretavimas								
4. Istorinio supratimo raiška								
Geografija								
1. Orientavimasis erdvėje ir žemėlapyje								
2. Geografinės informacijos skaitymas								
3. Regiono pažinimo raiška								
4. Aplinkos pažinimas ir tyrimai								
Pilietiškumo ugdymas								
1. Visuomenės pažinimas ir tyrinėjimas								
2. Dalyvavimas ir pokyčių inicijavimas bendruomenėje								
3. Socialinių ryšių kūrimas ir palaikymas								
Ekonomika ir verslumas								
1. Orientavimasis rinkoje								
2. Asmeninių finansų tvarkymas								

9–10 klasės

7–8 klasės

5–6 klasės

Gebėjimai ir nuostatos	Žinios ir supratimas	Socialinio dalyvavimo ir bendradarbiavimo	Problemų sprendimo	Praktiniai/veiklos	Komunikavimo	Mokėjimo mokytis	Vertybines nuostatos
3. Verslo organizavimas ir verslumo gebėjimų ugdymasis							
4. Valstybės vaidmens ekonomikoje ir ekonomikos rodiklių nagrinėjimas ir vertinimas							
5. Dalyvavimas tarptautinėse rinkose							
Psichologija							
1. Psichologija kaip asmenybės ir jos santykio su pasauliu tyrinėjimas							
2. Kaip pažįstame pasaulį							
3. Emocinis savęs ir pasaulio išgyvenimas							
4. Psichologijos žinių taikymas kasdiniame gyvenime							

4.4. Visi 5–10 klasių mokiniai privalo dalyvauti socialinėje veikloje, apimančioje šias veiklos sritis: visuomenės pažinimo ir tyrinėjimo, dalyvavimo ir pokyčių inicijavimo bendruomenėje, socialinių ryšių kūrimo ir palaikymo. Socialinė veikla organizuojama koncentrais. 5–6 klasių mokiniai dalyvauja veikloje, kuri labiau skatina juos kurti socialinius klases, mokyklos bendruomenės, kaimynystės ryšius ir juos stiprinti. Pavyzdžiui, jie dalyvauja aplinkos tvarkymo ir švaros palaikymo, savitarpio pagalbos, geros kaimynystės akcijose ir pan. 7–8 klasių mokinių veikla orientuota į pilietiškumo ir atsakingo dalyvavimo gebėjimų ugdymąsi ir jų plėtotę, dalyvaujant mokyklos savivaldos, įvairių vietos bendruomenės ir jaunimo organizacijų veikloje. Pavyzdžiui, mokiniai rengia kultūrinius renginius bendruomenės nariams, dalyvauja šalpos ir socialinės paramos akcijose, tiria bendruomenės narių poreikius, padeda juos tenkinti ir pan. 9–10 klasių mokiniai savo socialinėje veikloje gilinasi į visuomeninį kontekstą, ugdosi

visuomeninę atsakomybę, susipažįsta su profesijomis, identifikuodami savo poreikius ir galimybes, dalyvauja rinkimų į vietos savivaldą kampanijose. Pavyzdžiui, jie dalyvauja savanoriškoje įvairių socialinių institucijų, verslo įmonių, nevyriausybinių organizacijų ir pan. veikloje.

III. Programos įgyvendinimas: integravimo galimybės, didaktinės nuostatos, mokymosi aplinka

5. Integravimo galimybės

5.1. Integruojamoji socialinio ugdymo ašis yra siekis ugdyti sąmoningą ir aktyvų savo tautos ir pilietinės visuomenės narį. Mokydamiesi socialinio ugdymo dalykų, dalyvaudami mokyklos ir vietos bendruomenių gyvenime, mokiniai skatinami susidaryti visuminį pasaulio, kuriame jie gyvena ir veikia, vaizdą. To-

dėl turėtų būti išlaikomi glaudūs integraciniai atskirų socialinio ugdymo dalykų ryšiai. Žinios, gebėjimai ir ugdymo srities nuostatos, įgytos mokantis istorijos, geografijos, pilietiškumo pagrindų, ekonomikos ir verslumo, psichologijos, turėtų padėti mokiniams iš įvairių pozicijų suvokti žmogaus santykį su socialine, gamtine ir kultūrine aplinka praeityje ir šiandien, taip pat padėti pagrindus atsakingai gyventi ir veikti demokratinėje visuomenėje.

5.2. Socialinio ugdymo tikslams siekti turėtų būti išnaudojamos socialinio ugdymo ir kitų ugdymo sričių integracijos galimybės:

- su doriniu ugdymu socialinio ugdymo dalykus sieja bendras siekis ugdyti atsakingą tautos ir pilietinės visuomenės narį, gebantį savo veiksmus grįsti visuomeniniu nuovokumu ir dorinėmis nuostatomis;
- su gimtąja kalba socialinį ugdymą sieja bendras siekis rūpintis žodine ir rašytine asmens raiška. Per socialinio ugdymo dalykų pamokas diskutuojant, argumentuojant, oponuojant, nagrinėjant, interpretuojant ar kuriant tekstus, turėtų būti kryptingai ugdoma kalbinė asmens kultūra. Šias sritis sieja ir politinis, socialinis bei kultūrinis literatūros tekstų kontekstas;
- su užsienio kalbomis socialinį ugdymą sieja siekis aiškintis kitų tautų ir valstybių politinio, socialinio, ūkinio ir kultūrinio gyvenimo bruožus. Aukštesnėse klasėse derėtų remtis reikšmingais užsienio kalbų tekstais, padedančiais pažinti pasaulio tautas, kultūras;
- su meniniu ugdymu socialinį ugdymą sieja bendri meno pažinimo ir jo interpretavimo tikslai, meno šakų istorinės raidos pažinimas, meno kūrinių politinio, socialinio ir kultūrinio konteksto nagrinėjimas. Abiejų sričių dalykus jungia siekis ugdyti pilietinę poziciją siekiant išsaugoti kultūros paveldą;
- su gamtamoksliniu ugdymu ir matematika socialinio ugdymo dalykus sieja bendras siekis ugdyti loginį mąstymą; visuomenės ir gamtos reiškiniams tirti taikomi matematiniai metodai; gamtos mokslams būdingas dėmesys faktinei medžiagai, duomenų patikimumui, interpretacijos pagrįstumui. Šias sritis sieja bendros problemos ir temos: darnus vystymasis, gamtos ir technologijų įtaka visuomenės raidai ir sveikatingumo sampratos nagrinėjimas;
- su informacinėmis technologijomis socialinį ugdymą sieja bendri siekiai ugdyti mokinių gebėjimus ieškoti, analizuoti, kritiškai vertinti, apibendrinti ir perteikti informaciją kitiems;

- su technologiniu ugdymu socialinį ugdymą sieja siekis ugdyti atsakingą požiūrį į technologijų naudojimą, tautinių kultūros tradicijų puoselėjimą, į kai kurių technologijų, žmogaus buities, tautinių tradicijų, darbo raidos pažinimą.

5.3. Socialinio ugdymo turinys padeda įgyvendinti ir integruojamąsias programas. Derinant socialinio ugdymo ir šių programų tikslus, turinį, ugdymo būdus, įgyvendinamos mokėjimo mokytis, pilietiškumo, verslumo, darnaus vystymosi ir kultūrinio sąmoningumo integruojamosios programos.

6. Didaktinės nuostatos

6.1. Planavimas. Planuojant socialinio ugdymo procesą, mokytojui svarbu:

6.1.1. formuluoti aiškius mokymosi tikslus ir konkrečius į rezultatą orientuotus uždavinius;

6.1.2. numatyti, ko ir kaip mokiniai bus mokomi, kaip jie parodys savo mokymosi rezultatus, kaip bus vertinami ir kaip apmąstys mokymosi procesą ir pasiektus rezultatus;

6.1.3. atsižvelgti į mokyklos bendruomenės keliamus socialinio ugdymo tikslus ir prioritetus, konkrečios klasės mokinių pasiekimų lygį, į mokymosi poreikius, į mokymosi stilių ir polinkius, į mokymo ir mokymosi sąlygas;

6.1.4. bendradarbiauti su kitais socialinio ugdymo ir kitų dalykų mokytojais, ieškoti sąsajų, siekti atskirų dalykų ugdymo turinio integracijos ir taip visapusiškai ugdyti asmenybę;

6.1.5. planuojant socialinę veiklą, atsižvelgti į mokinių amžiaus tarpsnių ypatumus, į jų interesus, į mokyklos ir vietos bendruomenių galimybes.

6.2. organizuojant socialinio ugdymo procesą, mokytojui svarbu laikytis šių ugdymo nuostatų:

6.2.1. mokiniams suteikti ne tik žinių apie visuomenę, kurioje jie gyvena, bet ir ugdyti jų gebėjimus orientuotis šiuolaikinėje informacijos ir technologijų gausoje – siekti socialinio raštingumo;

6.2.2. ugdant tautinį ir pilietinį sąmoningumą, laikytis vertybių ir veiklos vie-novės principo;

6.2.3. taikyti aktyvius ugdymo metodus, skatinančius tirti, interpretuoti, spręsti problemas;

6.2.4. skatinti mokinius rinkti informaciją iš įvairių – žiniasklaidos, sociali-

nės aplinkos – šaltinių, ją kritiškai vertinti ir apibendrinti, daryti išvadas ir spęsti problemas;

6.2.5. mokyti mokinius argumentuotai reikšti savo nuomonę, kritiškai vertinti faktus, pateikiamas įvykių ir reiškinių versijas ir požiūrius;

6.2.6. skatinti mokinius per socialinio ugdymo dalykų pamokas įgytas žinias taikyti kasdieniame gyvenime ir įvairiose nestandartinėse situacijose;

6.2.7. socialinį ugdymą glaudžiai sieti su gyvenimo praktika, mokiniams pateikti užduočių, reikalaujančių, kiek leidžia jų galimybės, nagrinėti svarbiausias šių dienų visuomenės gyvenimo aktualijas ir problemas;

6.2.8. socialinę veiklą sieti su pačių mokinių pasirinkimu, mokytojų pasiūlymais, mokyklos ir vietos bendruomenių poreikiais.

6.3. vertinant mokinių socialinio ugdymo(si) pasiekimus ir pažangą, svarbu:

6.3.1. remtis „Mokinių pažangos ir pasiekimų vertinimo samprata“ (patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2004 m. vasario 25 d. įsakymu Nr. ISAK-256). Mokantis socialinio ugdymo dalykų, atsižvelgiant į vertinimo tikslus ir paskirtį, taikyti tokius vertinimo būdus: diagnostinį, formuojamąjį ir apibendrinamąjį;

6.3.2. atsižvelgti į Bendrosiose programose mokinių pasiekimams keliamus reikalavimus. Vertinimas turėtų apimti ne tik mokinių žinias ir gebėjimus, bet ir nuostatas, kultūrinę, socialinę ir pilietinę mokinių saviraišką;

6.3.3. rengiant diagnostines užduotis, rekomenduojama laikytis tokio žinių ir gebėjimų santykio: 50 proc. užduoties taškų turėtų būti skirta tikrinti žinioms ir supratimui, kiti 50 proc. – tikrinti gebėjimą taikyti žinias, analizuoti ir vertinti.

6.3.4. itin daug dėmesio skirti formuojamajam vertinimui, kuris skatina mokinius tobulinti savo socialinę ir pilietinę kompetenciją, suteikia grįžtamąją informaciją apie mokymosi pažangą, padeda spęsti ugdymosi ir mokymosi problemas;

6.3.5. socialinėje veikloje taikyti refleksyvųjų vertinimą.

7. Mokymosi aplinka

7.1. Ugdant mokinių tautinę ir pilietinę savimonę, plėtojant jų socialinius gebėjimus ir žinias, svarbu kurti saugią mokymosi aplinką, kurioje mokinių ir mokytojų, pačių mokinių tarpusavio santykiai būtų grindžiami pagarba vienas kitam, atvirumu ir nuoširdumu.

7.2. Mokymosi aplinkoje turėtų būti sudarytos vienodos sąlygos visų mokinių socialinei, pilietinei ir kultūrinei saviraiškai. Tai turėtų skatinti kūrybinę mokinių veiklą, jų savarankiškumą, kritiškumą, formuoti emocinius, vertybinius santykius su kitais žmonėmis ir aplinkiniu pasauliu. Mokinių ugdymas turėtų vykti ne tik klasėje, mokykloje, bet ir už jos ribų, kur patys mokiniai savarankiškai ugdytųsi per pamokas formuojamus gebėjimus.

7.3. Mokymosi aplinka turėtų būti pritaikyta įvairių poreikių mokiniams ir įvairiems jų poreikiams, ji turėtų būti saugi ir higieniška. Mokiniams turėtų būti sudaromos galimybės:

- bendradarbiauti, dirbti grupėmis ir visiems kartu atlikti pavestas užduotis;
- per pamokas naudotis įvairia informacine medžiaga (sieniniais žemėlapiais, mokomosiomis kompiuterinėmis programomis, internetu, vaizdine medžiaga ir kt.), naudoti įvairius prietaisus ir įrangą, stebėti ir tirti aplinką;
- vykdyti projektinę veiklą ir organizuoti įvairias šventes, ypač turinčias kultūrinę, ekologinę reikšmę;
- rengti mokomąsias ekskursijas į gamtą, įmones, muziejus, į mokslo ir kitas įstaigas, iš anksto numatant tikslus, su mokiniais aptarus užduotis ir atsiskaitymo tvarką;
- kurti vaikų ir jaunimo organizacijas, dalyvauti jų veikloje, dalyvauti visuomenei naudingoje mokyklos ir vietos savivaldos veikloje.

VI. Pilietiškumo ugdymas: pasiekimai, turinio apimtis, vertinimas

10. Pilietiškumo ugdymas – socialinio ugdymo dalis

10.1. Tikslas, uždaviniai, struktūra ir integravimo galimybės

Lietuvos bendrojo lavinimo mokykla, padėdama mokiniams pasirėngti gyvenimui ir būti aktyviais pilietinės bendruomenės nariais, siekia ugdyti sąmoningus piliečius, suprantančius savo teises ir pareigas, gebančius konstruktyviai dalyvauti visuomenės ir valstybės gyvenime ir jį tobulinti. Ji padeda mokiniams įsisąmoninti, kad demokratijos kūrimas šeimoje, bendruomenėje, tautoje, valstybėje, pasaulyje – tai asmeninė ir bendruomeninė kiekvieno iš mūsų pareiga ir atsakomybė. Ugdoma pagarba pagrindinėms demokratinės visuomenės ir valstybės vertybėms: žmogaus orumui, laisvei, lygybei, teisingumui ir teisėtumui, tolerancijai, solidarumui, lojalumui demokratinėi valstybei ir tautai. Kartu puoselėjama Tėvynės meilė, atsakomybė už savo tautą ir valstybę, tautinė savigarba. Tad mokykloje būtina sudaryti sąlygas mokiniams ugdytis vidinį poreikį aktyviai veikti, gebėti analizuoti socialinę, politinę ir kultūrinę tikrovę, galinčius joje kilti konfliktus, ieškoti taikaus šių konfliktų sprendimo būdų; gebėjimą laisvai ir sąmoningai spręsti, vertinti ir apsispręsti atviroje pliuralistinėje visuomenėje.

10.1.1. Tikslas

Siekti, kad mokiniai įgytų žinių ir gebėjimų, išsiugdytų nuostatas, būtinas, kad galėtų aktyviai ir atsakingai dalyvauti Lietuvos demokratinės valstybės ir pilietinės visuomenės gyvenime.

10.1.2. Uždaviniai

Siekdami pilietiškumo ugdymo(si) tikslo, mokiniai:

- tyrinėdami įgyja supratimą apie asmens teises ir pareigas, bendruomenės ir visuomenės struktūrą, jų tvarkymosi būdus, pagrindines valdžios institucijas ir jų funkcijas, demokratijos vertybes ir principus;
- aktyviai ir atsakingai dalyvauja mokyklos, vietos bendruomenės ir visuomenės gyvenime;
- ugdomi pilietines ir tautines vertybes, mokosi jomis grįsti savo elgesį ir veiklą asmeniniame bei viešajame gyvenime.

10.1.3. Struktūra

Programoje ugdymo turinys pateiktas koncentrais: 5–6, 7–8, 9–10 klasės. Kiekvieno koncentro turinį sudaro santykinai atskirtos, bet ugdymo procese integruojamos šios veiklos sritys:

- **visuomenės pažinimas ir tyrinėjimas.** Ši ugdomosios veiklos sritis labiau pabrėžia pažintinę mokinių veiklą, sudaro sąlygas įgyti pilietinio raštingumo pagrindus. Mokiniai, taikydami įgytas žinias, ugdomi ir tyrinėjimo gebėjimus;
- **dalyvavimas ir pokyčių inicijavimas bendruomenėje.** Tai ypač svarbi ugdomosios veiklos sritis, skirta praktiniams mokinių gebėjimams ugdytis. Praktinius atsakingo pilietinio dalyvavimo gebėjimus mokiniai gali išsiugdyti tik patys aktyviai dalyvaudami pilietinės (politinės) bendruomenės gyvenime. Taip jie ugdomi ir motyvaciją inicijuoti pokyčius iškilusioms problemoms spręsti;
- **socialinių ryšių kūrimas ir palaikymas.** Ši ugdomosios veiklos sritis sudaro sąlygas mokiniams ugdytis demokratinės, pilietinės, tautinės nuostatas. Ji padeda suprasti, kad taisyklių ir įstatymų kūrimas, jų laikymasis, bendradarbiavimas, taikus konfliktų sprendimas yra pagrindiniai taikaus sugyvenimo bendruomenėje būdai. Mokiniai geriau suvokia taikaus demokratinio sugyvenimo pranašumus, ugdomi motyvaciją tokį gyvenimo būdą kurti savo aplinkoje ir t. t. Tai tampa pagrindu toliau ugdytis ir skleisti pilietines vertybes įsipareigojant savo tautai ir valstybei;
- **pilietiškumo ugdymo įgyvendinimo būdai.** Pagrindinėje mokykloje pilietiškumo ugdymas apima visas su mokinių veikla susijusias formaliojo ir neformaliojo ugdymo sritis: ugdymo turinį (pilietiškumo pagrindų dalyko mokymas 9–10 klasėse, pilietinės problematikos integravimas į kitų mokomųjų dalykų turinį), bendruomeninį gyvenimą ir savivaldą, socialinę veiklą, papildomojo ugdymo veiklą, neformalųjį suaugusiųjų švietimą.

10.1.4. Integravimo galimybės

Pilietiškumo ugdymas Europos Sąjungos direktyviniuose dokumentuose ir Lietuvos švietimo strategijoje keliamas kaip vienas iš pagrindinių švietimo sistemos tikslų, todėl pagrindinėje mokykloje pilietiškumo ugdymui skiriamas išskirtinis dėmesys – pilietinę tematiką siūloma integruoti į įvairių mokomųjų dalykų turinį.

Mokinių pilietinės sąmonės brandinimu rūpinasi visa mokyklos bendruomenė, todėl pilietiškumo ugdymas integruojamas į formalųjį ir neformalųjį, į pradinį ir pagrindinį ugdymą. Integruojant pilietinę tematiką į pagrindinį ugdymą, būtinas glaudus visų dalykų mokytojų bendradarbiavimas. Pilietiškumo pasiekimui 5–10 klasėse integruojami į kitų dalykų bendrąsias programas. Pilietiškumo ugdymui įgyvendinti 5–10 klasėse mokytojai turėtų sudaryti mokiniams sąlygas dalyvauti socialinėje veikloje, kurią planuojant turi būti atsižvelgta į mokinių amžiaus tarpsnių ypatumus, mokinių interesus, mokyklos ir vietos bendruomenių galimybes.

Ugdant pilietiškumą, ypatingas dėmesys skiriamas Lietuvos piliečiui ugdyti. *Pilietiškumas* apibrėžiamas kaip asmens teisių, savo atsakomybės ir pareigų demokratinei valstybei suvokimas, veikla visuomenės labui, bendrapiliečių teisių ir laisvių, demokratijos gynimas, gerovės Lietuvai siekimas (*Ilgalaikė pilietinio ir tautinio ugdymo programa*, 2006 m.).

Svarbus *socialiai orientuoto pilietiškumo* aspektas, pabrėžiantis socialinių visuomeninių reiškinių nagrinėjimą ir dalyvavimą sprendžiant socialines mokyklos ir vietos bendruomenių problemas. Šiam aspektui įgyvendinti 5–10 klasėse būtina imtis papildomojo ugdymo – socialinės veiklos.

Mokykla rūpinasi tautinio tapatumo išsaugojimu, tautos kultūra ir jos istoriniu testinumu. Todėl kartu siekiama ugdyti ir mokinių *tautiškumą*, kuris apibrėžiamas kaip savo tautos istorijos, kultūros savitumo suvokimas, tautos tapatumo puoselėjimas, įsipareigojimas Lietuvos tautai ir valstybei, lietuviškosios kultūrinės ir politinės tapatybės išlaikymas ir kūrimas (*Ilgalaikė pilietinio ir tautinio ugdymo programa*, 2006 m.).

Atsižvelgiant į globalizacijos procesus ir pabrėžiant Lietuvos piliečio atsakomybę sprendžiant globalias problemas, svarbu pabrėžti *tautiškumą ir pilietiškumą daugiakultūroje visuomenėje* – individo ir visuomenės gebėjimą pripažinti pasaulyje vykstančius pokyčius, kultūrinę įvairovę, pakantumą kitokiems nei mes, tautinių mažumų teises, siekti išsaugoti tautinį tapatumą kultūrų įvairovės kontekste ir kt.

Darnaus vystymosi idėja yra viena iš inovatoriškiausių pilietiškumo ugdymo idėjų, įsitvirtinusių šiuolaikinio ugdymo turinyje. Ji apima *visuomenės darnaus vystymosi siekį*: užtikrinti tinkamą asmens gyvenimo kokybę, siekti visuome-

nės gerovės ir saugumo išmintingai derinant ekonomikos, visuomenės plėtros ir aplinkosaugos reikmes. Kad būtų įgyvendinta darnaus vystymosi idėja, asmeniui reikia suteikti tam tikrų žinių, padėti ugdytis gebėjimus, vertybines nuostatas, motyvaciją demokratiškai ir atsakingai veikti, prisidėti prie darnaus vystymosi siekių įgyvendinimo. Darnaus vystymosi integravimo aspektai apibrėžiami *Darnaus vystymosi integruojamojoje programoje*.

Pagrindinio ugdymo pakopoje integruojant pilietiškumo ugdymą į kitų mokomųjų dalykų turinį ir į neformalųjį ugdymą, siekiama ugdyti šias nuostatas:

1. Pripažinti, gerbti ir remti pagrindines demokratijos vertybes ir principus: asmens ir tautos teises, laisves, teisingumą, lygybę, solidarumą, atsakomybę ir pan. Įsipareigoti juos skleisti asmeniniame ir visuomeniniame gyvenime.
2. Pripažinti ir gerbti vienas kito teises ir laisves. Nusiteikti aktyviai naudotis savo teisėmis ir sąžiningai atlikti pilietines savo pareigas.
3. Gerbti tautos ir valstybės tradicijas, jos interesus, prisidėti prie savo tautos vertybių puoselėjimo. Būti atsakingam už tautos paveldo išsaugojimą.
4. Branginti Lietuvos tautos politinę nepriklausomybę, įsipareigoti išlaikyti ir stiprinti jos valstybingumą. Suvokti, kad tautos gerovė ir išlikimas priklauso ir nuo asmeninio indėlio.
5. Nuolat domėtis aktualiomis Lietuvos ir pasaulio visuomenės problemomis, sprendimų paieškomis, socialinėmis, kultūrinėmis, ekonominėmis ir politinėmis aktualijomis. Siekti būti atsakingu, įsipareigojusiu, informuotu ir aktyviu pilietinės visuomenės nariu.
6. Krištiškai ir konstruktyviai vertinti žiniasklaidos priemonių ir viešosios nuomonės teikiamą informaciją apie valstybės gyvenimo reiškinius ir pilietinės visuomenės būklę.
7. Suvokti save kaip atsakingą ir aktyvų rinkos dalyvį, galintį priimti racionalius sprendimus.
8. Pilietinės visuomenės gyvenime aktyviai naudotis savo dalyvavimo teise, demokratinio poveikio priemonėmis ir būdais (diskusija, derybos, susitarimas, balsavimas, protestas ir kt.).
9. Kasdienėje veikloje vadovautis pilietinės kultūros principais: atsakomybe, tolerancija, kritiškumu ir dalyvavimu.

10. Siekti savarankiškumo, neprarasti savigarbos ir žmogiškojo orumo.
11. Būti sąžiningiems, atsakingai vykdyti pilietinius įsipareigojimus.
12. Pripažinti kiekvienos kultūros išskirtinumą, tolerantiškai vertinti kultūrų įvairovę. Gerbti kitą, toleruoti įvairias vertybes ir požiūrius.
13. Prisiimti atsakomybę už taikaus sambūvio kūrimą ir stiprinimą, nusiteikti taikiai spręsti konfliktus.
14. Siekti solidarumo ir socialinio teisingumo.

10.2. Mokinių gebėjimų raida

Šiame skyrelyje aprašyta, kaip auga esminiai mokinių gebėjimai pilietiškumo ugdomosios veiklos srityse pereinant iš vieno koncentro į kitą. Tai gali padėti mokytojui numatyti mokinių gebėjimų raidos nuoseklumą, tęstinumą ir planuoti mokymosi pažangą.

Toliau pateikiamoje lentelėje aprašyti integruoto pilietiškumo ugdymo esminiai gebėjimai (5–8 kl.) ir atskiro pilietiškumo pagrindų kurso ir integruoto pilietiškumo ugdymo esminiai gebėjimai (9–10 kl.).

Veiklos sritis	5–8 klasės	9–10 klasės
1. Visuomenės pažinimas ir tyrinėjimas	Paaiškina pagrindines sąvokas, susijusias su demokratinės valstybės ir visuomenės gyvenimu (pvz., sąvokas <i>pilietis, pilietinė dorybė, piliečių susivienijimas, teisingumas, lygybė, solidarumas</i> ir kt.), demokratijos ir tautos vertybes, su kuriomis susipažįsta per istorijos, geografijos, etikos, lietuvių kalbos ir kitas pamokas. Kai kurias vertybes sieja su realiu gyvenimo kontekstu ir stengiasi jomis vadovautis. Nagrinėja problemas, kylančias klasėje ir mokyklos bendruomenėje. Nagrinėja nesudėtingas socialines, kultūrinės, ekonomines ir kitas problemas, klausimus ir įvykius.	Mokiniai, tyrinėdami aktualius socialinius, pilietinius ir kitus klausimus, problemas ir įvykius, parodo, kaip suvokia tautos vertybes, demokratinę valstybę, moralumo nuostatų svarbą politinėje bendruomenėje. Remdamiesi įvairiais informacijos šaltiniais, nagrinėja aktualias vietas, nacionalines ir globalias problemas, klausimus ir įvykius. Analizuoja ir kritiškai vertina informaciją, jos šaltinių patikimumą. Drauge su kitais nagrinėja problemas, kylančias klasėje, mokyklos ir vietos bendruomenėse, pateikia galimų problemos sprendimų.
2. Dalyvavimas ir pokyčių inicijavimas bendruomenėje	Aktyviai ir atsakingai dalyvauja kasdieniame mokyklos gyvenime, visuomeninėje veikloje, priimant bendrus sprendimus grupėje ar klasėje. Sprendžia klasėje kilusias problemas, prisideda prie nesudėtingų vietos bendruomenės problemų sprendimo. Pateikia siūlymų probleminei situacijai pagerinti ar pakeisti. Organizuoja renginius mokykloje, inicijuoja veiklą bendruomenės labui.	Aktyviai ir atsakingai dalyvauja kasdieniame mokyklos gyvenime sprendžiant klasėje kilusias problemas, aktualias mokyklos, vietos bendruomenės problemas, dalyvauja pilietinėje, visuomeninėje veikloje priimant bendrus sprendimus grupėje ar klasėje. Įtraukia kitus į pilietinę ar visuomeninę veiklą. Apibendrinami mokiniai pateikia išvadų ir kūrybingų pasiūlymų probleminei situacijai pagerinti ar pakeisti.
3. Socialinių ryšių kūrimas ir palaikymas	Nagrinėdami aktualias vietas problemas ir klausimus, bendradarbiauja su kitais mokyklos bendruomenės nariais; aiškiai ir pagrįstai išreiškia savo nuomonę, pristato ir paaiškina skirtingas idėjas ir nuomones; palygina savo nuomonę su kitų nuomonėmis, išklauso kitų nuomones, gerbia jas, atsižvelgia į kitų nuomones ir patirtį; kartu daro nesudėtingas išvadas. Per grupės ar klasės diskusiją tariaisi dėl bendrų sprendimų.	Aktyviai dalyvauja nagrinėjant ir sprendžiant aktualias vietas, nacionalines ir globalias problemas, organizuojant renginius mokykloje, bendradarbiauja su kitais mokyklos bendruomenės nariais; keičiasi patirtimi, gautais rezultatais; daro apibendrinimus, išreiškia savo nuomonę, pagrindžia ją ir apgina; išklauso, gerbia kitų nuomones, atsižvelgia į jas ir į kitų patirtį; supranta, išreiškia, paaiškina, kritiškai įvertina kitų nuomones ir idėjas.

Veiklos sritis	5–8 klasės	9–10 klasės
	<p>Ieško taikių būdų kasdien kylantiems konfliktams spręsti. Taikiai sprendžia su bendraamžiais kilusius nesutarimus.</p> <p>Dalyvauja diskusijose svarstant mokiniams aktualias problemas. Keičiasi su kitais savo patirtimi ir gautais rezultatais.</p>	<p>Dalyvauja grupės ar klasės diskusijoje, debatuose, derasi ir susitaria dėl bendrų sprendimų.</p> <p>Suteikia emocinę, intelektualinę, praktinę pagalbą klasės ar mokyklos bendruomenės nariams.</p> <p>Ieško taikių sprendimo būdų kasdien kylantiems konfliktams spręsti, įtikina aplinkinius, kad toks sprendimas pranašesnis. Numato grupės, asmens interesus ir tikslus, sąžiningai jų siekia.</p>

10.3. Mokinių pasiekimai, ugdymo gairės, turinio apimtis ir vertinimas. 5–6 klasės

5–6 klasėse pilietiškumo ugdymas integruojamas į istorijos, geografijos, dornio, meninio, gamtamokslinio ugdymo, gimtosios lietuvių kalbos, lietuvių valstybinės kalbos, užsienio kalbos, informacinių technologijų, technologijų, kūno kultūros mokomuosius dalykus. Šiame konkretnėje nagrinėjama tematika: žmogaus ir vaiko teisės, žmogaus ryšys su bendruomene, Lietuvos nepriklausomybė, demokratija mokykloje ir valstybėje, tautos ir valstybės tradicijos, tautos ir pasaulio paveldas, kultūrų įvairovė, tautinė ir religinė tolerancija, žalingi įpročiai, ekologinės problemos ir kt. Taip pat mokiniai mokomi atsakingai elgtis, taikiai spręsti konfliktus, diskutuoti, sutarti, dirbti komandoje, siekti bendro tikslo, kompromiso ir kt. Atskirų dalykų pilietiškumo ugdymo pasiekimai ir ugdymo gairės 5–6 klasėse pateikti atskiroje lentelėje (žr. www.pedagogika.lt). Pilietiškumo ugdymo mokinių žinios, supratimas, gebėjimai ir nuostatos 5–6 klasėse vertinami atsižvelgiant į rodiklius, aprašytus istorijos, geografijos, dornio, meninio ir gamtamokslinio ugdymo, lietuvių gimtosios kalbos, lietuvių valstybinės kalbos, užsienio kalbų, informacinių technologijų, technologijų, kūno kultūros bendrosiose programose.

10.4. Mokinių pasiekimai, ugdymo gairės, turinio apimtis ir vertinimas. 7–8 klasės

7–8 klasėse pilietiškumo ugdymas integruojamas į istorijos, geografijos, dornio, meninio, gamtamokslinio ugdymo, gimtosios lietuvių kalbos, lietuvių valstybinės kalbos, užsienio kalbos, informacinių technologijų, technologijų, kūno kultūros mokomuosius dalykus. Šiame konkretnėje nagrinėjama tematika: demo-

kratija, demokratinė bendruomenė, vaiko, žmogaus teisės ir pareigos, religinė ir tautinė tolerancija, tauta, Lietuvos valstybė, Europos Sąjungoje kylančios socialinės ir ekonominės problemos, solidarumas, tolerancija, tarptautiniai konfliktai, žiniasklaidos įtaka asmens formavimui, ekologinės problemos ir kt. Taip pat siekiama, kad mokiniai aktyviai dalyvautų bendroje klasės veikloje, rūpintųsi santarve ir prisidėtų prie jos kūrimo, prireikus būtų pilietiškai aktyvūs, mokėtų išsakyti ir argumentuoti savo nuomonę ir kt. Atskirų dalykų pilietiškumo ugdymo pasiekimai ir ugdymo gairės 7–8 klasėse pateikti atskiroje lentelėje (žr. www.pedagogika.lt). Pilietiškumo ugdymo mokinių žinios, supratimas, gebėjimai ir nuostatos 7–8 klasėse vertinami atsižvelgiant į rodiklius, aprašytus istorijos, geografijos, dornio, meninio ir gamtamokslinio ugdymo, lietuvių gimtosios kalbos, lietuvių valstybinės kalbos, užsienio kalbų, informacinių technologijų, technologijų, kūno kultūros bendrosiose programose.

10.5. Mokinių pasiekimai, ugdymo gairės, turinio apimtis ir vertinimas. 9–10 klasės

Šiame amžiaus tarpsnyje auga mokinių gebėjimas nagrinėti abstrakčius ir sudėtingus socialinio gyvenimo aspektus. Spręsdami socialines, politines ir kitas problemas, mokiniai nagrinėja įvairias hipotetines galimybes, geba rasti kūrybiškų būdų problemoms spręsti. Mokiniai nuo abstraktaus teorinio svarstymo gali pereiti prie konkrečių gyvenimiškų situacijų svarstymo. Pavyzdžiui, reikšti konstruktyvią nuomonę politinio gyvenimo klausimais mokinys pajėgia tik tada, kai suvokia galimus teorinius idealius valdžios veiksmus lygindamas su esama politine situacija. Remiantis šio amžiaus tarpsnio ypatumais, siūloma analizuoti

demokratijos ir pilietines vertybes, jų raišką aplinkoje, tyrinėti įvairias socialines, politines ir kitas problemas, kylančias klasėje, mokyklos ir vietos bendruomenėse, Lietuvoje ir pasaulyje, ieškoti šių problemų sprendimo būdų.

Labai svarbu, kad mokiniai ne tik konstruktyviai mąstytų, bet ir veiktų, todėl siekiama, kad jie ugdytųsi pilietinės ir visuomeninės veiklos gebėjimus, kad teoriją paverstų praktika ir taip realiai prisidėtų prie mokyklos ir vietos bendruomenių tradicijų puoselėjimo, kūrimo ir joje kylančių problemų sprendimo.

Gebėjimas konstruktyviai samprotauti ir veikti bendruomenėje daro įtaką jaunuolių požiūriui į įvairius gyvenimo reiškinius ir jų pačių socializaciją.

Mokinių pasiekimai ir ugdymo gairės. 9–10 klasės

Mokinių pasiekimai			Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai	Žinios ir supratimas	
1. Visuomenės pažinimas ir tyrinėjimas			
<p>Branginti Lietuvos tautos politinę nepriklausomybę, išsipareigoti išlaikyti ir stiprinti jos valstybingumą.</p> <p>Gerbti Konstituciją kaip demokratijos vertybių garantą, išsipareigoti jai.</p> <p>Suvokti, kad tautos gerovė ir išlikimas priklauso ir nuo asmeninio indėlio.</p> <p>Kritiškai ir konstruktyviai vertinti žiniasklaidos priemonių ir viešosios nuomonės teikiamą informaciją apie valstybės gyvenimo reiškinius ir pilietinės visuomenės būklę.</p>	<p>1.1. Atpažinti ir nagrinėti Lietuvos demokratinės valstybės požymius.</p> <p>Palyginti Lietuvos valstybės valdymo formą su buvusių Sovietų Sąjungos ir kaimyninių valstybių valdymo formomis.</p> <p>Palyginti Lietuvos valdžios institucijų funkcijas.</p> <p>Nagrinėti valdžios atsiskaitomumo (tarnavimo) juos išrinkusiems piliečiams pavyzdžius.</p>	<p>1.1.1. Paaiškinti, kas yra valstybė, valstybės suverenitetas, žinoti, kam jis priklauso.</p> <p>1.1.2. Nusakyti demokratinės valstybės principus.</p> <p>1.1.3. Apibūdinti Lietuvos valstybės valdymo formą.</p> <p>1.1.4. Paaiškinti valdžios atskyrimo ir atsiskaitomumo (tarnavimo) principų esmę.</p> <p>1.1.5. Paaiškinti svarbiausias valdžios institucijų funkcijas, įtvirtintas Konstitucijoje.</p>	<p>Mokiniai, remdamiesi Lietuvos Respublikos Konstitucija, aiškinasi, kas yra valstybės suverenitetas ir kam jis priklauso, kokie yra Lietuvos demokratinės valstybės požymiai, nagrinėja ir lygina pagrindines Seimo, Prezidento, Vyriausybės, teismo ir vietos savivaldos funkcijas.</p> <p>Mokytojo padedami, mokiniai aiškinasi valdžios atskyrimo ir atsiskaitomumo (tarnavimo žmonėms) principus. Remdamiesi vietos savivaldos, Lietuvos valstybės gyvenimo pavyzdžiais, nagrinėja atvejus, rodančius, kaip igyvendinamas ar pažeidžiamas valdžios atsiskaitomumo (tarnavimo žmonėms) principas.</p> <p>Mokytojas organizuoja mokinių išvykas į valdžios institucijas: į savivaldybę, į Seimą, į Prezidentūrą ir parengia jų veiklos aprašą. Mokiniai ištiria, kokias funkcijas ir kaip vykdo vietos savivaldos institucija.</p> <p>Mokiniai aplanko teismą ir stebi teismo procesą. Kartu galima parengti ir atlikti vaidmeninį žaidimą, imituojantį teismo procesą.</p> <p>Mokiniai aiškinasi, kokia yra valdymo forma Lietuvoje, palygina Lietuvos ir kelių kitų buvusių Sovietų Sąjungos valstybių ar kaimyninių valstybių valdymo formas, diskutuoja apie Lietuvos valdymo formos privatumus ir trūkumus.</p>

Mokinių pasiekimai			Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai	Žinios ir supratimas	
Sąžiningai ir atsakingai skleisti informaciją.	1.2. Analizuoti, kaip valstybė padeda išlikti tautai. Nagrinėti piliečio teises ir pareigas, įtvirtintas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje.	1.2.1. Paaiškinti tautos, kaip politinės bendruomenės, esmę. 1.2.2. Paaiškinti, kas yra pilietinė atsakomybė ir pareiga. 1.2.3. Paaiškinti, kokios yra piliečių laisvės, teisės ir pareigos demokratinėje valstybėje.	Mokiniai, mokytojo padedami, aiškinasi, ką tautai reiškia valstybė, kokia yra tautos, kaip politinės bendruomenės, esmė. Iš istorijos pamokų prisimena, kada ir kaip buvo kuriama Lietuvos valstybė. Mokiniai aiškinasi, kas yra pilietinė atsakomybė ir pareiga, randa pilietinės atsakomybės pavyzdžių ir nagrinėja juos artimiausioje socialinėje aplinkoje. Mokiniai, remdamiesi Lietuvos Respublikos Konstitucija, aiškinasi, kokios Lietuvos piliečio laisvės, teisės ir pareigos įtvirtintos šiame valstybės įstatyme. Aptaria, kuriomis laisvėmis ir teisėmis jie patys naudojasi.
	1.3. Atpažinti ir nagrinėti pavyzdžius, rodančius, kaip Lietuvoje ginamos ar pažeidžiamos konstitucinės piliečių teisės.	1.3.1. Nusakyti Konstitucijos paskirtį demokratinėje valstybėje; išvardyti, kokios svarbiausios demokratinės vertybės ir kokie principai atsispindi Lietuvos Respublikos Konstitucijoje.	Mokiniai, nagrinėdami Lietuvos Respublikos Konstituciją, individualiai arba grupėse analizuoja Konstitucijos paskirtį demokratinėje valstybėje. Mokiniai apibendrina turimas žinias ir padaro išvadą apie pagrindines demokratijos vertybes ir principus, kuriuos garantuoja Konstitucija. Mokiniai, remdamiesi savo patirtimi, tyrinėdami artimiausią socialinę aplinką, randa Konstitucijos įgyvendinimo ir pažeidimo pavyzdžių ir nagrinėja juos.
	1.4. Analizuoti ir kritiškai vertinti žiniasklaidoje svarstomas problemas ir teikiamą informaciją. Naudotis visuomenės informavimo priemonėmis renkant informaciją ir reiškiant nuomonę visuomeninio gyvenimo klausimais. Informacijai pristatyti naudoti IKT.	1.4.1. Paaiškinti teigiamą ir neigiamą žiniasklaidos įtaką asmeniui ir paskiroms grupėms. 1.4.2. Nusakyti demokratinės žiniasklaidos principus ir paaiškinti nepriklausomos žiniasklaidos vaidmenį demokratinėje valstybėje. 1.4.3. Paaiškinti, kodėl informacija gali būti interpretuojama skirtingai, kokios būna tokio interpretavimo pasekmės. 1.4.4. Apibūdinti informacinę visuomenę, jos problemas ir pavojus.	Mokiniai, mokytojo padedami, nagrinėja žiniasklaidos įtaką asmeniui, grupėms, analizuoja jos paskirtį demokratinėje valstybėje. Nagrinėja aktualias socialines, ekonomikos, kultūros problemas ar įvykius, remdamiesi įvairių šaltinių (pvz., žiniasklaidos, statistikos ir kt.) informacija, daro išvadą ir apibendrinimus. Ištirtai problemai pristatyti naudoja IKT. Mokiniai, mokytojo padedami, remdamiesi įvairiais informacijos šaltiniais (Konstitucija, Visuomenės informavimo įstatymu ir kt.), aiškinasi demokratinės žiniasklaidos principus, aiškinasi, kodėl būtina, kad demokratinėje visuomenėje žiniasklaida būtų nepriklausoma. Lankosi vietos laikraščio ar kurioje kitoje redakcijoje, išsiaiškina, koks yra jos vaidmuo ir kokia yra jos paskirtis vietos bendruomenės gyvenime, aiškinasi, kaip informacija pasiekia vietos gyventojus. Mokiniai aiškinasi, kodėl reikia kritiškai vertinti žiniasklaidoje pateikiamą informaciją, mokosi kritiškai vertinti laikraščiuose, internete, per televiziją ar radiją pateikiamą informaciją. Analizuoja informacijos ir jos šaltinių patikimumą, aiškinasi, kaip atskirti faktą nuo nuomonės. Mokytojas kontroversinėms problemoms svarstyti naudoja specialią me-

Mokinių pasiekimai			Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai	Žinios ir supratimas	
		<p>1.4.5. Paaiškinti žinių ir kuriančiosios visuomenės esmę; gebėti paaiškinti nuolatinio mokymosi svarbą demokratinėje valstybėje.</p> <p>1.4.6. Paaiškinti elektroninės valdžios teikiamas galimybes piliečiams prisidėti prie demokratijoje kūrimo.</p>	<p>todiką „Akademine struktūruota kontroversija“, padedančią ugdytis argumentų formulavimo, kito nuomonės išklausymo gebėjimus.</p> <p>Mokiniai, mokytojo padedami, aiškinasi, kas yra žinių visuomenė ir kuriančioji visuomenė, analizuoja, kaip nuolatinis valstybės piliečių mokymasis prisideda prie demokratinės valstybės kūrimo.</p> <p>Aiškinasi, kaip piliečiai, naudodamiesi elektroninės valdžios teikiama paslaugomis, gali dalyvauti demokratinuose procesuose. Mokiniai, naudodamiesi elektroninės valdžios paslaugomis, ieško informacijos, išsako savo nuomonę, teikia pasiūlymus, kelia problemas viešai diskutuoti ir kt. (integracija su informacinėmis technologijomis).</p>
	1.5. Tirti, kokius klausimus ir problemas sprendžia mokyklos ir vietos bendruomenės.	<p>1.5.1. Paaiškinti, kas yra mokyklos bendruomenė, vietos bendruomenė ir kaip tos bendruomenės veikia.</p> <p>1.5.2. Nusakyti savivaldos esmę, paaiškinti, kaip savivalda prisideda prie demokratijos kūrimo mokyklos ir vietos bendruomenėse.</p>	<p>Mokiniai, remdamiesi dokumentais, reglamentuojančiais mokyklos ir vietos savivaldos veiklą, arba susitikę su vietos savivaldos atstovais, aiškinasi, kaip veikia ir kaip sudaroma savivalda, kokius klausimus ar problemas sprendžia mokyklos ir vietos bendruomenės.</p> <p>Aiškinasi, kodėl prasminga dalyvauti mokyklos ir vietos bendruomenių veikloje, analizuoja, kaip bendruomenės nariai gali prisidėti prie joje kylančių problemų sprendimo ir kaip savivalda prisideda prie demokratijos kūrimo bendruomenėje.</p>
	1.6. Nagrinėti Lietuvos demokratinę valstybę kylančius vidaus ir išorės pavojus. Nagrinėti Lietuvos saugumo politiką, jos uždavinius, saugumo užtikrinimo būdus ir priemones. Analizuoti ir vertinti Lietuvos valstybės praeities ir dabarties, pilietinės drašos ir pilietinio pasipriešinimo pavyzdžius, nagrinėti pilietinio pasipriešinimo reikšmę demokratinėje valstybėje.	<p>1.6.1 Paaiškinti, kodėl Lietuvos nepriklausomybė yra vertybė.</p> <p>1.6.2. Paaiškinti, kas yra nacionalinis saugumas ir kas lemia, kad būtume saugūs.</p> <p>1.6.3. Pateikti demokratinę valstybę galinčių grėsti vidaus ir išorės pavojų pavyzdžių.</p> <p>1.6.4. Paaiškinti Lietuvos gynybinės politikos uždavinius ir ginkluotųjų pajėgų vaidmenį užtikrinant nacionalinį saugumą.</p>	<p>Mokiniai aiškinasi ir diskutuoja, ar Lietuvos nepriklausomybė yra vertybė, aiškinasi, kas užtikrina Lietuvos nacionalinį saugumą.</p> <p>Aiškinasi, kokie vidaus ir išorės pavojai (politiniai, ekonominiai, socialiniai, kariniai, kriminaliniai ir kt.) gali grėsti demokratinę valstybę, kokį vaidmenį vaidina Lietuvos karinės pajėgos užtikrinant valstybės saugumą. Rekomenduojama atkreipti mokinių dėmesį į tokias aktualias Lietuvos visuomenei problemas, kaip korupcija, žmogaus teisių suvaržymai, valdžios savivalė ir kt. Mokiniai, remdamiesi įvairiais informacijos šaltiniais (ekspertų nuomone, politiniais komentarais laikraščiuose, internete ir kt.), sužino, kokie vidaus ir išorės pavojai gali grėsti Lietuvos demokratinę valstybę, ir nagrinėja juos. Remdamiesi Lietuvos praeities ir dabarties pilietinio pasipriešinimo ir pilietinės drašos pavyzdžiais, aiškinasi, kaip, būnant pilietiškai aktyviems, galima priešintis ir pašalinti tuos pavojus (integracija su istorija).</p>

Mokinių pasiekimai			Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai	Žinios ir supratimas	
<p>Pripažinti, gerbti ir remti pagrindines demokratijos vertybes ir principus: asmens ir tautos teises, laisves, teisingumą, lygybę, solidarumą, atsakomybę ir pan.</p> <p>Siekti būti atsakingu, išsipareigojusi, informuotu ir aktyviu pilietinės visuomenės nariu.</p> <p>Nuolat domėtis aktualiomis Lietuvos ir pasaulio visuomenės problemomis, sprendimų paieškomis, socialinėmis, kultūrinėmis, ekonominėmis ir politinėmis aktualijomis.</p> <p>Išsipareigoti skleisti demokratijos vertybes ir principus asmeniniame ir visuomeniniame gyvenime.</p>	<p>1.7. Atpažinti ir nagrinėti demokratijos vertybių pavyzdžius artimiausioje socialinėje aplinkoje ir Lietuvos visuomenėje.</p> <p>Analizuoti ir vertinti savo ir kitų asmeninę atsakomybę skleidžiant demokratijos vertybes.</p>	<p>1.7.1. Nusakyti pagrindines demokratijos vertybes ir paaiškinti jų svarbą bendram gyvenimui.</p> <p>1.7.2. Paaiškinti demokratinio bendrabūvio priemonių (derybų, susitarimo, dialogo ir kt.) būtinumą.</p>	<p>Nagrinėdami pagrindinius demokratijos vertybes įtvirtinančius dokumentus (pvz., Lietuvos Respublikos Konstituciją, deklaracijas, aktus ir kt.), kitus informacijos šaltinius, svarsto, kaip įgyvendinamos pagrindinės demokratijos vertybės (mokyklos ir vietos bendruomenėse, Lietuvos visuomenėje). Mokiniai, analizuodami vertybių įgyvendinimo pavyzdžius mokyklos, vietos bendruomenėse ir Lietuvos visuomenėje, formuoja savo nuomonę ir išklauso kitų nuomones; numato ir apibrėžia savo atsakomybę (išsipareigojimus) skleidžiant demokratijos vertybes; nagrinėja demokratinio bendrabūvio priemonių būtinumą, stengiasi tas priemones taikyti sprendžiant konfliktus ir problemas mokyklos bendruomenėje.</p>
	<p>1.8. Rasti politinės bendruomenės raiškos pavyzdžių artimiausioje socialinėje aplinkoje ir Lietuvos visuomenėje, nagrinėti tuos pavyzdžius.</p>	<p>1.8.1. Bendrais bruožais apibūdinti, kas yra politinė bendruomenė.</p> <p>1.8.2. Išvardyti pagrindinius pilietinės visuomenės požymius ir juos paaiškinti.</p>	<p>Mokytojo padedami, mokiniai aiškinasi, kas yra politinė bendruomenė, kokie yra pilietinės visuomenės požymiai. Tyrinėja pilietinės visuomenės raišką artimiausioje socialinėje aplinkoje ir Lietuvoje.</p> <p>Nagrinėja ir diskutuoja, kas gali trukdyti egzistuoti pilietinei visuomenei, artimiausioje socialinėje aplinkoje ieško trukdžių pilietinei visuomenei formuoti, randa juos.</p>
	<p>1.9. Analizuoti konstruktyvaus ir destruktivaus piliečių dalyvavimo valstybės gyvenime pavyzdžius, aptarti jų pasekmes pilietinės visuomenės formavimuisi.</p> <p>Nagrinėti ir vertinti, kaip nuo piliečio dalyvavimo valstybės kūrimo ir valdymo procese priklauso demokratinės valstybės ateitis.</p>	<p>1.9.1. Nusakyti gero piliečio požymius, nurodyti demokratinio ir pilietinio dalyvavimo formas ir būdus.</p>	<p>Mokiniai aiškinasi, kas yra geras pilietis, mokytojo vadovaujami, diskutuoja pilietinės atsakomybės ir pareigos tema.</p> <p>Aiškinasi, kaip piliečiai gali dalyvauti valstybės gyvenime, kokiomis demokratinio ir pilietinio dalyvavimo formomis ir būdais jie patys gali pasinaudoti. Nustato, su kokia problema susiduria mokyklos, vietos bendruomenė ar Lietuvos visuomenė, planuoja, kaip galėtų prisidėti prie jos paviešinimo ar sprendimo.</p> <p>Remdamiesi pavyzdžiais iš Lietuvos visuomenės gyvenimo, nagrinėja konstruktyvaus ir destruktivaus piliečių dalyvavimo valstybės gyvenime pasekmes.</p>
	<p>1.10. Nagrinėti politinį procesą: interesų raišką, atstovavimą, rinkimų eigą ir jų rezultatus.</p>	<p>1.10.1. Bendrais bruožais nusakyti, kuo skiriasi pagrindinės ideologijos.</p> <p>1.10.2. Paaiškinti, kas yra po-</p>	<p>Mokiniai, mokytojo padedami, grupėse aiškindamiesi politikos esmę, pasirenka konkrečią problemą ir, ją sprendami, pritaiko politinio proceso schemą: suformuluoja ir išreiškia interesus; išsirenka, kas atstovaus jų interesams; žaidžia rinkimus ir sprendimų priėmimo procedūrą; pradeda</p>

Mokinių pasiekimai			Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai	Žinios ir supratimas	
	Nagrinėti kelių politinių partijų programines nuostatas ir apibūdinti ideologines jų kryptis. Atpažinti privačius ir viešuosius interesus.	litinė partija ir politinis procesas. 1.10.3. Žinoti, kokia yra Lietuvos rinkimų sistema ir apibūdinti ją. 1.10.4. Nusakyti, kas yra privatus ir viešieji interesai, bendrasis gėris, paaiškinti jų tarpusavio ryšius. 1.10.5. Paaiškinti, kodėl būtina derinti privačius ir viešuosius interesus. 1.10.6. Paaiškinti atstovavimo esmę ir tikslą.	vykdyti priimtą sprendimą; apibūdina grįžtamąjį ryšį. Mokiniai, dirbdami grupėse ar individualiai, naudodamiesi informacijos paieškos būdais, susiranda partijų programines nuostatas, pasirinktinai išstudijuoja kelias iš jų ir nustato, kurią ideologiją (liberalizmą, konservatyvizmą, socializmą, nacionalizmą) labiausiai atitinka partijos nuostatos. Mokiniai nagrinėja Lietuvos rinkimų sistemą, aiškinasi, kas yra privatus ir viešieji interesai, analizuoja, kaip pastarieji reiškiami, kodėl viešasis interesas turi padėti siekti bendrojo gėrio.
	1.11. Nagrinėti pasirinktos visuomeninės organizacijos, veikiančios gyvenamojoje vietovėje, veiklos pobūdį.	1.11.1. Paaiškinti, kas yra visuomeninė organizacija. 1.11.2. Apibūdinti visuomeninių organizacijų vaidmenį politinėje bendruomenėje.	Mokytojo vadovaujami, mokiniai tiria, kokios visuomeninės organizacijos veikia jų gyvenamojoje vietovėje, kiek žmonių dalyvauja jų veikloje, kokios yra šių organizacijų veiklos sritys, kas naudojasi jų paslaugomis. Mokiniai suformuluoja tyrimo tikslą; sudaro nevyriausybinių organizacijų sąrašą; parengia trumpą klausimyną; numato asmenis, kuriuos norėtų apklausti (raštu ar žodžiu).
	1.12. Nagrinėti, kaip piliečiai ir valstybė gali prisidėti prie socialinės ir ekonominės gerovės kūrimo.	1.12.1. Paaiškinti, kas yra socialinė ir ekonominė gerovė. 1.12.2. Apibūdinti piliečio ir valstybės vaidmenį kuriant socialinę ir ekonominę gerovę. 1.12.3. Pateikti pavyzdžių, rodančių, kaip politinė bendruomenė prisideda prie socialinės ekonominės gerovės kūrimo.	Mokiniai, mokytojo padedami, aiškinasi sąvokas <i>socialinė gerovė</i> ir <i>ekonominė gerovė</i> , nagrinėja Lietuvos visuomenės gyvenimo pavyzdžius (pateiktus mokytojo arba pačių rastus įvairiuose informacijos šaltiniuose), kaip aktyvūs valstybės piliečiai gali prisidėti prie socialinės ir ekonominės gerovės kūrimo. Aiškinasi, koks yra valstybės vaidmuo kuriant ekonominę ir socialinę gerovę. Mokiniai, remdamiesi įvairiais informacijos šaltiniais (ekspertų nuomone, politiniais laikraščių komentarais, internete pateiktais komentarais ir kt.), analizuoja, kodėl, atstovaujant piliečių interesams vietos ar nacionalinės valdžios institucijose, turi būti siekiama visuomenės gerovės.

Mokinių pasiekimai			Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai	Žinios ir supratimas	
	<p>1.13. Atpažinti ir tirti klasėje, mokykloje, vietos bendruomenėje ir Lietuvos visuomenėje kylančias socialines, aplinkosaugos problemas, jų priežastis, pasekmes ir sprendimo galimybes. Aptarti kiekvieno piliečio ir valstybės atsakomybę sprendžiant šias problemas.</p>	<p>1.13.1. Paaiškinti, kas yra solidarumas ir socialinis teisingumas.</p> <p>1.13.2. Pateikti solidarumo ir socialinio teisingumo pavyzdžių iš savo aplinkos arba žiniasklaidos pranešimų.</p> <p>1.13.3. Apibūdinti socialinę atskirtį ir jos priežastis.</p>	<p>Mokiniai aiškinasi, kas yra solidarumas ir socialinis teisingumas, kaip socialinis teisingumas ir solidarumas pasireiškia mokyklos ir vietos bendruomenėse, Lietuvos visuomenės gyvenime.</p> <p>Analizuoja, kokios yra socialinės atskirties priežastys ir pasekmės, nagrinėja skurdo problemą ir kitas aktualias socialines (nusikaltimai, žalingi įpročiai, įvairios priklausomybės, neigiamas informacinių technologijų poveikis gyvenimo kokybei ir kt.), aplinkosaugos (atliekų tvarkymas, oro tarša ir kt.) problemas, pasireiškiančias klasėje, mokykloje, vietos bendruomenėje ir Lietuvos visuomenėje. Diskutuoja apie piliečio ir valstybės atsakomybę sprendžiant šias problemas. Siūlo galimas nagrinėjamos problemos sprendimo alternatyvas. Apie tirtą problemą, kiek leidžia galimybes, informuoja mokyklos ir vietos bendruomenę (integracija su geografija, gamtos mokslais, informacinėmis technologijomis, kūno kultūra).</p>
	<p>1.14. Nagrinėti, kaip laisvoji ir socialiai orientuota rinka prisideda prie ekonominės ir socialinės gerovės.</p>	<p>1.14.1. Apibūdinti pagrindinius laisvosios rinkos principus (kainų sistemą, konkurenciją, privačią nuosavybę, verslumą).</p> <p>1.14.2. Bendrais bruožais apibūdinti, kas yra socialiai orientuota rinka.</p>	<p>Mokytojo padedami, mokiniai aiškinasi pagrindinius laisvosios rinkos principus, analizuoja, kas yra socialiai orientuota rinka.</p> <p>Mokiniai įvairiuose informacijos šaltiniuose (spaudoje, internete ir kt.) randa pavyzdžių, kaip įgyvendinami laisvosios rinkos principai Lietuvos valstybėje, pateikia argumentų savo nuomonei pagrįsti.</p> <p>Mokiniai, remdamiesi Lietuvos visuomenės gyvenimo pavyzdžiais, aiškinasi, kaip laisvoji ir socialiai orientuota rinka gali prisidėti prie socialinės ir ekonominės gerovės kūrimo.</p>
<p>Pripažinti ir gerbti įstatymo viršenybę, vadovautis teisingumo principais.</p> <p>Pripažinti ir gerbti vienas kito teises ir laisves.</p>	<p>1.15. Remiantis pavyzdžiais, analizuoti teisių ir pareigų santykį. Analizuoti, kokie įstatymai įgyvendinami mokyklos ir vietos bendruomenėse ir kaip įstatymų laikymasis padeda kurti pilietinę visuomenę.</p>	<p>1.15.1. Paaiškinti, kas yra teisė ir pareiga, kaip jos susijusios tarpusavyje.</p> <p>1.15.2. Paaiškinti, kas yra įstatymas ir jo viršenybė.</p> <p>1.15.3. Paaiškinti, kodėl teisės normos turi ginti visuomenei priimtinas socialines vertybes.</p> <p>1.15.4. Nusakyti teisinės valstybės principus.</p>	<p>Mokiniai sąvoką <i>teisė</i> nagrinėja analizuodami teisės ir pareigos santykį. Mokytojas turėtų pabrėžti pareigos svarbą įgyvendinat teises.</p> <p>Mokiniai aiškinasi, kas yra įstatymas, ką reiškia įstatymo viršenybės užtikrinimas ir kodėl tai būtina, aiškinasi, ką reiškia gyventi teisinėje valstybėje.</p> <p>Mokiniais sudaromos sąlygos tirti žmogaus teisių padėtį mokyklos ir vietos bendruomenėse. Nagrinėdami Lietuvos Respublikos Konstituciją ir kitus teisės aktus, individualiai arba grupėse mokiniai aiškinasi, kokios įgyvendinamos vaiko ir žmogaus teisės. Atlieka tyrimą, kaip kuri nors iš teisės aktų normų įgyvendinama praktikoje, teikia pasiūlymų, kaip jie patys galėtų prisidėti prie nagrinėjamos teisės įgyvendinimo.</p> <p>Diskutuoja, kaip įstatymų vykdymas stiprina pilietinę visuomenę.</p>

Mokinių pasiekimai			Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai	Žinios ir supratimas	
	1.16. Atpažinti ir analizuoti įvairius vaikų ir žmogaus teisių pažeidimo atvejus. Susirasti reikiamą informaciją apie Lietuvos Respublikoje galiojančius įstatymus, apie Lietuvos ir Europos institucijas, ginančias vaiko ir žmogaus teises.	1.16.1. Paaiškinti pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių (žodžio, spaudos, susirinkimų, sąžinės) esmę, jų svarbą asmens ir politinės bendruomenės gyvenime. 1.16.2. Paaiškinti, kaip ir kur galima kreiptis Lietuvoje, Europoje ar kitur, kai pažeidžiamos žmogaus teisės. 1.16.3. Apibūdinti Lietuvos teisinę sistemą. 1.16.4. Bendrais bruožais apibūdinti Europos Sąjungos teisinę sistemą.	Remdamiesi vaikų ir žmogaus teises reglamentuojančiais dokumentais (Konstitucija, deklaracijomis ir kt.), įvairiais informacijos šaltiniais (asmenine patirtimi, internetu, spauda, televizija, statistikos duomenimis ir kt.), mokiniai nagrinėja vaiko (smurtas, patyčios ir kt.), žmogaus (diskriminacija, rasizmas, prekyba žmonėmis, vartotojų teisių pažeidimai ir kt.) teisių pažeidimo atvejus artimiausioje socialinėje aplinkoje ir Lietuvoje, pateikia pagalbos konkrečiu atveju alternatyvų arba sukuria pagalbos teikimo planą. Naudodamiesi internetu ir kitais informacijos šaltiniais, aiškinasi, kur galima kreiptis, kai pažeidžiamos žmogaus teisės Lietuvoje, kurioje nors iš Europos Sąjungos ar ne Europos Sąjungos valstybių. Mokiniai kuria mokyklos taisykles ir numato, ką reikėtų daryti, kad jų būtų laikomasi. Mokiniai susipažįsta su Lietuvos teisės aktais, reglamentuojančiais duomenų ir programų naudojimą ir apsaugą; aptaria neteisėtą programinės įrangos naudojimą ir teises tokio naudojimo pasekmes; naršydami internete, išsiaiškina, kokių teisių turi įvairių kūrinių autoriai (integracija su informacinėmis technologijomis).
Gerbti tautos ir valstybės tradicijas, jos interesus, prisidėti prie savo tautos vertybių puoselėjimo. Būti atsakingam už tautos paveldo išsaugojimą. Suvokti, kad nuo asmeninio indėlio priklauso tautos bei valstybės gerovė ir išlikimas.	1.17. Nagrinėti dabarties ir praeities demokratijos tradicijų, politinės ir kultūrinės tapatybės raiškos ir gynimo pavyzdžius Lietuvoje.	1.17.1. Paaiškinti tautinio, kultūrinio ir politinio tapatumo esmę. 1.17.2. Nusakyti tautybės ir pilietybės santykį ir svarbą kuriant pilietinę visuomenę. 1.17.3. Pateikti Lietuvos demokratinės tradicijos pavyzdžių, paaiškinti jų tęstinumo svarbą.	Mokiniai, mokytojo padedami, aiškinasi, kas yra tautinis, kultūrinis ir politinis tapatumas, kodėl demokratinėje valstybėje svarbus tautybės ir pilietybės santykis, koks tas santykis turėtų būti. Mokytojas paaiškina politinės tapatybės svarbą kuriant politinę bendruomenę. Mokiniai, nagrinėdami Lietuvos piliečių dalyvavimo valstybės gyvenime pavyzdžius, daro išvadą, paaiškinančias, kodėl politinė tapatybė svarbi kuriant politinę bendruomenę. Mokiniai, remdamiesi dabartinės Lietuvos valstybės gyvenimo pavyzdžiais ir per istorijos pamokas įgytomis žiniomis apie Lietuvos praeitį, nagrinėja laisvės, demokratijos gynimo pavyzdžius, diskutuoja, kodėl svarbu ir būtina užtikrinti demokratijos tradicijų tęstinumą (integracija su istorija).
Jausti atsakomybę už Lietuvos valstybės ir joje gyvenančių tautų gerovę.	1.18. Atpažinti ir nagrinėti kultūros paveldo puoselėjimo pavyzdžius. Iškelti kultūros paveldo ap-	1.18.1. Paaiškinti asmens, šeimos ir tautos ryšį. 1.18.2. Paaiškinti pilietinę pareigą saugoti ir perduoti	Mokiniai, mokytojo padedami, aiškinasi, kokie yra asmens, šeimos ir tautos ryšiai. Apgalvoja ir pateikia samprotavimų, ką kiekvienam iš jų reiškia būti savo tautos nariu. Mokytojas pabrėžia pilietinę pareigą išsaugoti ir perduoti ateities kartoms kultūros paveldą.

Mokinių pasiekimai			Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai	Žinios ir supratimas	
<p>Gerbti kitas tautas ir kultūras, jų įvairovę.</p> <p>Siekti geriau pažinti kitas kultūras ir jomis domėtis.</p>	<p>saugos problemą ir siūlyti jos sprendimo būdus.</p>	<p>ateities kartoms kultūros paveldą.</p> <p>1.18.3. Pateikti savo tautos unikalumą įrodančių pavyzdžių.</p>	<p>Mokiniai aiškinasi ir suformuluoja būdingiausias savo tautos bruožas, išskiriančius jų tautą iš kitų tautų, iškelia jų gyvenamojoje vietovėje ar kitoje Lietuvos teritorijoje esančią kultūrinio paveldo apsaugos problemą, numato būdus, kaip ją spręsti. Naudodamiesi įvairiais informacijos pateikimo būdais (pvz., MS PowerPoint), parengia trumpus pristatymus, skirtus mokyklos bendruomenei informuoti (integracija su istorija, geografija, lietuvių kalba, informacinėmis technologijomis).</p>
	<p>1.19. Analizuoti globalizacijos poveikio tautiniam tapatumui pavyzdžius.</p> <p>Nagrinėti Lietuvos piliečių emigracijos pasekmes tautiškumo išsaugojimui.</p>	<p>1.19.1. Paaiškinti globalizacijos esmę ir globalizacijos įtaką tautiškumui.</p> <p>1.19.2. Apibūdinti Lietuvos piliečių emigracijos priežastis.</p>	<p>Mokytojo padedami, remdamiesi gyvenimo pavyzdžiais, įvairiais informacijos šaltiniais, mokiniai nagrinėja globalizacijos poveikį tautiškumui, aiškinasi emigracijos Lietuvoje mastą, priežastis ir pasekmes, nagrinėja tautiškumo išsaugojimo problemą.</p> <p>Mokiniai diskutuoja apie emigracijos problemą Lietuvoje, svarsto, ar jie patys norėtų išvykti, argumentuoja savo atsakymus, siūlo galimus emigracijos problemos sprendimo būdus.</p>
	<p>1.20. Palyginti tautines kultūras parodant jų unikalumą.</p> <p>Nagrinėti ir vertinti lietuvių požiūrį į tautines mažumas, į lietuvių ir tautinių mažumų santykį praeityje ir dabartyje.</p>	<p>1.20.1. Paaiškinti tautinių kultūrų įvairovę, jų unikalumą ir būtinumą jas išsaugoti.</p> <p>1.20.2. Pateikti Lietuvoje esančių etninių mažumų pavyzdžių.</p>	<p>Mokiniai pasirengia pristatyti kelias pasirinktas kultūras, lygindami paabrėžia jų išskirtinumą. Mokiniai aptaria tautinių kultūrų įvairovės sampratą, diskutuoja, kuo kiekviena kultūra yra unikali ir kodėl būtina išsaugoti pasaulio kultūrų įvairovę.</p> <p>Mokytojo vadovaujami, mokiniai, remdamiesi istorijos šaltiniais, šių dienų sociologinių apklausų duomenimis ir kitais informacijos šaltiniais, tyrinėja lietuvių požiūrį į tautines mažumas ir santykį su jomis praeityje ir dabartiniu laikotarpiu, analizuoja lietuvių požiūrį į tautines mažumas, visa tai vertina tautinės tolerancijos ir pakantumo aspektu.</p>
	<p>1.21. Atpažinti ir nagrinėti rasinės, tautinės, religinės tolerancijos ir netolerancijos atvejus.</p> <p>Atpažinti ir nagrinėti teigiamus ir neigiamus nacionalizmo bruožus.</p>	<p>1.21.1. Paaiškinti rasinės, tautinės ir religinės tolerancijos esmę.</p> <p>1.21.2. Pateikti tolerancijos tradicijų Lietuvoje pavyzdžių ir paaiškinti jų svarbą.</p>	<p>Mokiniai artimiausioje socialinėje aplinkoje arba žiniasklaidoje randa rasinės, tautinės ir religinės tolerancijos ir netolerancijos pavyzdžių iš mokyklos, vietos bendruomenės, Lietuvos visuomenės gyvenimo ir nagrinėja juos. Diskutuojama apie istorijos ir dabarties reiškinius, pavyzdžiui, apie holokaustą, genocidą, pilietinius karus, religinės netolerancijos žadinamų konfliktų priežastis ir pasekmes visuomenei.</p> <p>Diskutuojama, kodėl netolerancijos apraiškos netoleruotinos demokratinėje valstybėje.</p>

Mokinių pasiekimai			Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai	Žinios ir supratimas	
			<p>Mokiniai, vadovaujami mokytojo, pasikviečia įvairių tautų atstovų ir organizuoja bendrus renginius tautinėms šventėms paminėti.</p> <p>Remdamiesi Lietuvos ir pasaulio pavyzdžiais, mokiniai nagrinėja teigiamas (pvz., sporto varžybos ir kt.) ir neigiamas (pvz., radikalūs judėjimai ir kt.) nacionalizmo apraiškas (integracija su istorija).</p>
	<p>1.22. Nagrinėti, kaip pasirinktą Europos ar pasaulio socialinę, ekonominę ar aplinkosaugos problemą sprendžia tarptautinės organizacijos. Nagrinėti, kaip Lietuva dalyvauja sprendžiant Europos ir pasaulio problemas, tarptautinio saugumo klausimus.</p> <p>Naudojantis informacijos paieškos šaltiniais, rasti reikalingos informacijos apie tarptautines organizacijas.</p>	<p>1.22.2. Remiantis pavyzdžiais, paaiškinti, kas yra tarptautinis solidarumas.</p> <p>1.22.3. Paaiškinti Lietuvos dalyvavimo tarptautinėse organizacijose prasmę.</p>	<p>Mokytojas padeda mokiniams išsiaiškinti Europos ir pasaulio piliečio sampratą.</p> <p>Naudodamiesi žiniasklaida, ypač internetiniu ryšiu, mokiniai renka informaciją apie tarptautines organizacijas ir skelbia tą informaciją stenduose.</p> <p>Mokiniai, vadovaujami mokytojo, nagrinėja pasirinktą socialinę, ekonominę ar aplinkosaugos (pvz., energetikos, karinių konfliktų, skurdo, AIDS, terorizmo, pasaulio paveldo apsaugos, ekologijos ir kt.) problemą; naudodamiesi informacijos paieškos šaltiniais, išsiaiškina, kaip šią problemą sprendžia tarptautinės organizacijos.</p> <p>Tyrinėjama, kaip Lietuva prisideda prie Europos, pasaulio problemų ir tarptautinio saugumo klausimų (Lietuvos karių dalyvavimo tarptautinėse operacijose ir misijose, humanitarinės pagalbos, pagalbos ištikus stichinėms nelaimėms teikimo ir kt.) sprendimo.</p>
<p>Sąmoningai, valingai nuolat mokytis, tobulėti.</p>	<p>1.23. Kryptingai siekti iškeltų mokymosi uždavinių.</p>	<p>1.23.1. Bendrais bruožais paaiškinti mokėjimo mokytis svarbą kuriant žinių visuomenę.</p> <p>1.23.2. Nusakyti mokėjimo mokytis ir demokratijos išlikimo tarpusavio ryšį.</p> <p>1.23.3. Savais žodžiais paaiškinti, kaip reikia mokytis pilietiškumo (kaip planuoti mokymosi ir socialinių tyrimų veiklą, kokias taikyti mokymosi strategijas, kaip pasirinkti išteklius, kaip įsivertinti mokymosi rezultatus).</p>	<p>Ugdymo procese mokiniai kelia mokymosi uždavinius, planuoja mokymosi ir socialinių tyrimų veiklą, pasirenka mokymosi šaltinius ir mokymosi strategijas.</p> <p>Labai svarbu mokyti mokinius įvertinti, kaip pasisekė įgyvendinti mokymosi uždavinius, apmąstyti mokymosi procesą – išsiaiškinti, kas sekėsi gerai, kas blogai, ką reikėtų keisti, kuriuo atveju kurią mokymosi strategiją taikyti.</p> <p>Diskutuojama, kaip mokėjimas mokytis padeda stiprinti demokratiją, kodėl reikia nuolat analizuoti ir vertinti visuomenės gyvenimą, politinius procesus, žinių ir praktinės veiklos, moralinio apsisprendimo dermę.</p>

Mokinių pasiekimai			Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai	Žinios ir supratimas	
2. Dalyvavimas ir pokyčių inicijavimas bendruomenėje			
<p>Nusiteikti aktyviai naudotis savo teisėmis ir sąžiningai atlikti pilietines pareigas.</p> <p>Kasdienėje veikloje vadovautis pilietinės kultūros principais. Tai atsakomybė, tolerancija, kritiškumas ir dalyvavimas.</p> <p>Gerbti kitą, atsižvelgti į kito poreikius ir interesus.</p>	<p>2.1. Dalyvauti mokyklos ir vietos bendruomenių veikloje.</p> <p>Kelti bendrus tikslus ir jų siekti sprendžiant mokyklos ir vietos bendruomenių problemas.</p> <p>Organizuoti tyrimą siekiant išsiaiškinti mokyklos ar vietos bendruomenėse egzistuojančią problemą, pateikti jos sprendimo planą.</p> <p>Aktyviai reikšti savo poziciją (rašyti laiškus, raginimus, priminimus, naudotis elektroninės valdžios teikiamomis paslaugomis, kreiptis į žmogaus teises ginančias institucijas ir pan.) socialinio gyvenimo klausimais.</p>	<p>2.1.1. Paaiškinti aktyvaus dalyvavimo mokyklos, vietos bendruomenių ir visuomenės gyvenime prasmę.</p>	<p>Mokiniai, nagrinėdami dalyvavimo visuomenės gyvenime prasmę, stengiasi tobulinti savo dalyvavimo gebėjimus:</p> <p>kuria mokyklos savivaldos nuostatus, renka atstovus į mokyklos savivaldą, organizuoja, kad atstovai atsiskaitytų bendruomenės nariams; rengia projektus, inicijuoja pokyčius ir kuria palankesnes sąlygas jauniui veikti.</p> <p>Mokiniai toliau lavina šiuos organizacinės veiklos gebėjimus: planuoja veiklą etapais, numato jos rezultatus, laikosi bendrų veiklos principų, kečia, analizuoja organizacines problemas. Ieško būdų, kaip į visuomeninę ir pilietinę veiklą įtraukti kitus, apgalvoja ir kritiškai įvertina savo dalyvavimą šioje veikloje.</p> <p>Mokiniai formuluoja ir viešai diskusijai pateikia konkrečius probleminius klausimus, rašo kreipimąsi į valdžios institucijas, dalyvauja pilietinėse akcijose. Telkia draugus ir kitus bendruomenės narius bendrai veikti.</p> <p>Mokytojo vadovaujami, mokiniai atlieka tyrimą pokyčiams bendruomenėje inicijuoti – rengia apklausas ir išsiaiškina bendruomenės narių nuomonę apie esamas problemas; parengia tų problemų sprendimo planą; siekia, kad tas planas būtų įgyvendintas; imasi atsakomybės už galimą rezultatą; įvertina jį ir informuoja bendruomenės narius.</p> <p>Svarbu, kad būtų nagrinėjamos tokios problemos, kurias mokiniai iš tikrųjų gali išspręsti, ir kad tyrimą inicijuotų mokiniai.</p>
3. Socialinių ryšių kūrimas ir palaikymas			
<p>Prisiimti atsakomybę už taikaus sambūvio kūrimą ir stiprinimą, nusiteikti taikiai spręsti konfliktus.</p> <p>Toleruoti kitą ir kitokį, rūpintis kitais.</p>	<p>3.1. Kūrybiškai ir konstruktyviai bendrauti ir bendradarbiauti su mokyklos ir vietos bendruomenių nariais. Taikyti demokratinio poveikio priemonės (dialogą, susitarimą,</p>	<p>3.1.1. Apibūdinti taikaus gyvenimo bendruomenėje sąlygas.</p>	<p>Mokykla, kiek leidžia galimybės, partneriškai bendrauja ir bendradarbiauja su vietos bendruomene, įtraukia mokinius į vietos bendruomenės veiklą.</p> <p>Mokiniai, bendradarbiaudami vienas su kitu, nagrinėja įvairias mokyklos ir vietos bendruomenių, Lietuvos ir pasaulio visuomenės problemas, mokosi išklausyti, gerbti ir įvertinti kito nuomonę, dalyvauti grupės ar klasės diskusijose, debatuose, tartis ir susitarti ieškant vi-</p>

Mokinių pasiekimai			Ugdymo gairės
Nuostatos	Gebėjimai	Žinios ir supratimas	
Puoselėti tautiškumą ir socialinį solidarumą.	derybas, kompromisą ir pan.). Taikiai spręsti nesutarimus ir konfliktus mokyklos ir vietos bendruomenėse. Diskutuoti pilietinės visuomenės gyvenimo klausimais, išklaudyti kito nuomonę, pareikšti savąją, ją argumentuoti. Remiantis reikiamu įstatymu, įrodyti kurį nors socialinės neteisybės atvejį bendruomenėje, numatyti problemos sprendimo būdą.		siems priimtinių sprendimų. Demokratinis santykius mokykloje mokiniai kuria gerbdami vieni kitus, gerbdami bendruomenės narius. Jų santykiai grindžiami atvirumu ir nuoširdumu. Mokiniai kuria renginių projektus, organizuoja renginius, juos veda. Mokiniai, analizuodami taikaus sugyvenimo mokyklos, vietos bendruomenės ir visuomenėje principus, mokytojo vadovaujami, atlieka bendruomenės tyrimą: atpažįsta mokykloje, vietos bendruomenėje kilusį ar žiniasklaidoje pateiktą konfliktą ir jį detalai aprašo; sukuria galimo jo sprendimo planą; kiek leidžia galimybes, pateikia tą planą svarstyti bendruomenėje, kurioje kilo konfliktas, ir siūlo kelius, kaip tą planą įgyvendinti; teikia bendruomenei rekomendacijų, kaip ateityje išvengti konfliktų. Mokiniai formuluoja idėjas, reiškia argumentuotą nuomonę apie vietos ir mokyklos bendruomenėse, visuomenėje kylančias problemas.

10.5.2. Turinio apimtis. 9–10 klasės

Į turinio apimtį įeina pilietiškumo ugdymo tematika, kurią nagrinėjant siekiama aprašytų mokinių pasiekimų konkrečiose ugdomosios veiklos srityse. Šalia temų nurodomi konkretūs jų nagrinėjimo aspektai, kurie apibrėžia šio koncentro turinio apimtį. Šio koncentro medžiagoje išskiriamas turinio minimumas (išskirta *kursyvu*), kuriuo siekiama apibrėžti pakankamą turinį patenkinamam mokinių pasiekimų lygiui pasiekti.

10.5.2.1. Demokratinė valstybė ir pilietinė visuomenė

Valstybė, demokratinės valstybės principai. Valdžios atskyrimo ir atsiskaitomumo principai. Konstitucijos paskirtis demokratinėje valstybėje. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintos svarbiausios demokratijos vertybės ir principai. Lietuvos valdymo forma. Konstitucijoje įtvirtintų valdžios institucijų (Seimo, Prezidento, Vyriausybės, teismo, vietos savivaldos) struktūra ir funkcijos. Tauta ir valstybė. Pilietinė atsakomybė ir pareiga. Piliiečio laisvės ir teisės. Žiniasklaidos ir komunikacinių technologijų įtaka asmeniui, tam tikroms grupėms,

jų vaidmuo demokratinėje valstybėje. Informacinė visuomenė, joje kylančios problemos ir pavojai. Žinių ir kuriančioji visuomenė. Švietimo svarba demokratinėje valstybėje. Mokyklos ir vietos bendruomenės, savivalda. Mokyklos ir vietos bendruomenėse kylančios socialinės, kultūrinės, ekonominės ir kitos problemos, jų sprendimo būdai.

Lietuvos nepriklausomybė. Nacionalinis saugumas (nacionalinio saugumo politika, nacionalinio saugumo sistema, jos uždaviniai). Demokratinėi valstybei kylantys vidaus pavojai (politiniai, ekonominiai, socialiniai, tautiniai, kriminaliniai ir kt.), vidaus saugumo užtikrinimo politika. Valstybei kylantys išorės pavojai (politiniai, ekonominiai, kariniai ir kt.). Pilietinės drąsos ir pilietinio pasipriešinimo pavyzdžiai. Lietuvos gynybinė politika (bendrosios gynybos nuostatos, karinė gynyba, Lietuvos ginkluotųjų pajėgų vaidmuo užtikrinant nacionalinį saugumą).

10.5.2.2. Demokratijos vertybės ir pilietinė visuomenė

Pagrindinės demokratijos vertybės: žmonių suverenumas, daugumos valdžia, mažumos teisės, pagrindinių žmogaus teisių garantija, dalyvavimas, laisvi ir ne-

šališki rinkimai, visų lygybė prieš įstatymą, visuomeninis, ekonominis ir politinis pliuralizmas. Atsakomybė skleidžiant demokratijos vertybes. Demokratinio bendrabūvio priemonės (pvz., derybos, susitarimas, dialogas ir kt.).

Pilietinės visuomenės požymiai. Politinė bendruomenė. Demokratinio ir pilietinio dalyvavimo formos ir būdai: dalyvavimas bendruomenės gyvenime, visuomeninių organizacijų veikloje, balsavimas rinkimuose ir dalyvavimas politinių partijų veikloje.

Politinės ideologijos ir politinės partijos. Politinio proceso eiga: interesų raiška, atstovavimo esmė demokratinėje valstybėje, rinkimų eiga ir rezultatai. Privatus ir viešieji interesai, bendrasis gėris.

Visuomeninių organizacijų vaidmuo pilietinėje visuomenėje.

Politinė bendruomenė ir visuomenės gerovė: socialinė ir ekonominė gerovė, laisvoji ir socialiai orientuota rinka, solidarumas ir socialinis teisingumas. Visuomenėje kylančios socialinės, ekonominės, aplinkosaugos problemos ir jų sprendimas (pvz., socialinė atskirtis, skurdas, nusikaltimai, įvairios priklausomybės, neigiamas informacinių technologijų poveikis gyvenimo kokybei, atliekų tvarkymas, aplinkosauga ar kitos aktualios problemos). Socialinės atskirties priežastys ir padariniai.

10.5.2.3. Lietuva – teisinė valstybė

Teisės ir pareigos, jų santykis. Įstatymas ir įstatymo viršenybė. Pagrindinės žmogaus teisės ir laisvės (žodžio, spaudos, susirinkimų, sąžinės), jų raiška mokyklos ir vietos bendruomenėse, Lietuvoje ir pasaulyje. Vaiko ir žmogaus teisių pažeidimai mokyklos, vietos bendruomenėse, Lietuvoje ir pasaulyje (pvz., smurtas, patyčios, diskriminacija, rasizmas, prekyba žmonėmis, nepilnamečių nusikalstamumas, vartotojų teisių pažeidimai ir kt.). Lietuvos, Europos ar kitos institucijos, į kurias galima kreiptis dėl žmogaus teisių pažeidimų. Lietuvos teisinė sistema. Pagrindiniai Europos Sąjungos teisinės sistemos bruožai.

10.5.2.4. Lietuva ir tarptautinė bendrija

Tautinis, kultūrinis ir politinis tapatumas. Tautybė ir pilietybė. Lietuvos demokratijos tradicijos ir jų tęstinumas. Asmens, šeimos ir tautos ryšys. Paveldas, jo pažinimas, vertinimas, tausojimas, puoselėjimas. Globalizacijos iššūkiai tautiniam tapatumui. Lietuvos piliečių emigracijos priežastys ir pasekmės.

Kultūrų įvairovė. Lietuvos etninės mažumos. Rasinė, tautinė, religinė tolerancija. Tolerancijos tradicijos Lietuvoje.

Tarptautinis solidarumas. Lietuvos dalyvavimas tarptautinėse organizacijose. Socialinių, ekonominių, aplinkosaugos problemų sprendimas Europos ir pasaulio tarptautinėse organizacijose (pvz., energetiniai ištekliai, kariniai konfliktai, AIDS, terorizmas, pasaulio paveldo apsauga, klimato atšilimas ar kitos aktualios problemos). Lietuvos dalyvavimas sprendžiant Europos ir pasaulio problemas, tarptautinio saugumo klausimus (pvz., Lietuvos karių dalyvavimas tarptautinėse operacijose ir misijose, humanitarinė pagalba ir kt.).

Svarbu, kad mokiniai įgytų bendrą supratimą apie demokratinę valstybę ir pilietinę visuomenę, kad galėtų savais žodžiais paaiškinti kai kurias pagrindines sąvokas, vertybes ir principus, susijusius su demokratine valstybe ir pilietine visuomene (pvz., žmonių suverenumas, teisė, pareiga, tolerancija, pilietinė atsakomybė ir kt.). Mokinių poreikiai ir interesai skirtingi, todėl jų gebėjimai aiškinti skirtingas sąvokas, vertybes ar principus gali skirtis.

Mokytojas turėtų atsižvelgti į individualų mokinio mokymosi tempą; jei reikia, mokiniui skirti daugiau laiko nagrinėti konkrečią temą ar atlikti užduotis. Reikėtų sudaryti galimybę mokiniams pasirinkti ir nagrinėti jiems įdomias, aktualias mokyklos, vietos bendruomenės ar pasaulio problemas.

Rekomenduojama daugiau dėmesio skirti ne pažintinei veiklai, o praktinės veiklos gebėjimams ugdyti – siekti, kad mokiniai, kiek leidžia jų galimybės ir poreikiai, dalyvautų sprenddami mokyklos ir vietos bendruomenių problemas, dalyvautų visuomeninėje, pilietinėje veikloje, nagrinėtų jiems įdomias Lietuvos visuomenės, pasaulio problemas ir jų sprendimus.

10.5.3. Vertinimas. 9–10 klasės

10.5.3.1. Skyrelyje pateikiami mokinių žinių, supratimo ir gebėjimų lygių požymiai. Jie padeda mokytojui stebėti, apibendrinti, fiksuoti individualius mokinių pasiekimus ir diferencijuoti užduotis. Pateikiami aprašyti patenkinamas, pagrindinis ir aukštesnysis lygiai. Lygių požymiai – ne kiekybiniai, o kokybiniai, jais siekiama ne tik vertinti mokinių pasiekimus lygiais (vertinti balais), bet ir tikimasi, kad šie kriterijai padės mokytojams įvertinti kiekvieno mokinio gebėjimus ir planuoti, kaip juos ugdyti siekiant geresnių mokymo(si) rezultatų.

10.5.3.2. Mokinių žinių, supratimo ir gebėjimų lygių požymiai. 9–10 klasės

Pasiekimų sritys	Lygiai	Patenkinamas	Pagrindinis	Aukštesnysis
Žinios ir supratimas		Turi bendrą supratimą apie demokratinę valstybę ir pilietinę visuomenę. Paaškina kai kurias sąvokas ir principus, susijusius su demokratine valstybe ir pilietine visuomene.	Turi pagrindinių žinių apie demokratinę valstybę ir pilietinę visuomenę. Paaškina pagrindines su demokratine valstybe ir pilietine visuomene susijusias sąvokas, principus ir teorijas, remdamiesi jais, vertina artimiausią socialinę aplinką.	Laisvai vartoja pagrindines su demokratine valstybe ir pilietine visuomene susijusias sąvokas, atpažįsta principus ir teorijas, remdamiesi jomis, vertina Lietuvos pilietinės visuomenės procesus. Iš esmės gilinaisi į politinius klausimus ir į įvairias socialines problemas.
Socialinis dalyvavimas ir bendradarbiavimas		Paraginti prisideda prie klasės, mokyklos ir vietos bendruomenių problemų sprendimo. Retai prisideda prie bendrų tikslų kėlimo, retai siūlo tinkamas priemones ir būdus jiems įgyvendinti. Dalyvauja bendroje veikloje ir kartais prisideda prie bendros veiklos planavimo. Dalyvauja visuomeninėje veikloje.	Dažnai dalyvauja sprendžiant klasės, mokyklos ir vietos bendruomenių problemas. Dažnai prisideda prie bendros veiklos ir jos planavimo, dalyvauja diskusijose, stengiasi veikti atsižvelgdami į bendrus interesus. Dažnai dalyvauja visuomeninėje ir pilietinėje veikloje. Jeigu nedalyvauja, argumentuoja kodėl. Apgalvoja ir įvertina savo elgesį ir dalyvavimą. Dažniausiai taikiai sprendžia bendruomenėje kilusius konfliktus. Dažnai dalijasi su kitais savo patirtimi.	Noriai ir dažnai kartu su visais svarsto bendruomenėje kylančias politines, socialines, ekonomines problemas. Siūlo įvairius jų sprendimo būdus. Noriai ir nuolat dalyvauja diskusijose, prisideda prie bendros veiklos ir jos planavimo, veikia atsižvelgdami į bendrus interesus. Dalyvauja visuomeninėje ir pilietinėje veikloje. Kitiškai įvertina savo dalyvavimą joje. Įgyvendina savo veiklos planą, siekia kuo veiksmingesnio rezultato. Siekia bendrų tikslų, siūlo tinkamus ir priimtinius būdus siekti bendrų tikslų, numato, kaip suburti kitus bendram tikslui siekti. Dalijasi su kitais savo patirtimi ir gautais rezultatais.
Problemų sprendimas		Kelia nesudėtingus politinius, socialinius, ekonominius probleminius klausimus ir bando ieškoti atsakymų.	Kelia probleminių, politinių, socialinių, ekonominių klausimų ir, kritiškai naudodamiesi įvairiais informacijos šaltiniais, ieško atsakymų. Suformuluoja bendruomenėje kylančias problemas ir pasiūlo tų problemų sprendimo būdą.	Kelia probleminių politinių, socialinių, ekonominių klausimų ir, kritiškai naudodamiesi įvairiais informacijos šaltiniais, randa atsakymus. Suformuluoja bendruomenėje kylančias problemas ir pateikia galimų problemų sprendimo alternatyvų.

Lygiai Pasiekimų sritys	Patenkinamas	Pagrindinis	Aukštesnysis
Komunikavimas	Dažniausiai teisingai supranta įvairaus pobūdžio pranešimus. Retai išreiškia savo mintis, pateikia savo nuomonę.	Teisingai supranta įvairaus pobūdžio pranešimus. Turi savo nuomonę, geba ją išsakyti ir argumentuoti, išklauso kitus.	Ižvelgia pranešimo prasmę, visada apdoroja, suvokia ir supranta jiems skirtus pranešimus, o jeigu nesupranta, išsiaiškina. Pateikia savo požiūrį, naudingą bendruomenei, neįžeisdami kitų bendruomenės narių.
Mokymasis mokytis	Paskatinti stengiasi, bando planuoti mokymosi veiklą ir vertinti mokymosi rezultatus.	Dažniausiai pasitiki savimi ir tiki mokymosi sėkme. Savarankiškai planuoja mokymosi veiklą, atsižvelgdami į mokymosi tikslus, taiko tinkamas mokymosi strategijas, bando apmąstyti mokymosi procesą.	Visada pasitiki savimi ir tiki savo sėkme. Savarankiškai kelia mokymosi uždavinius, planuoja mokymosi veiklą, taiko įvairias mokymosi strategijas, apmąsto mokymosi procesą.